

Nhà ở ven kênh rạch - Cận cảnh và viễn cảnh

TS. KTS Lê Quang Ninh

Đứng về mặt cảnh quan thì nhà ở ven kênh rạch có thể xem xét dưới rất nhiều nhãn quan, khoa học kỹ thuật có thể đứng hàng đầu, kế đó là xã hội nhân văn, rồi đến cả mảng nghệ thuật cũng được cả thế gian quan tâm khai thác để làm phong phú cho đời sống vật chất tinh thần cho cộng đồng dân cư cả đô thị lẫn nông thôn, nhất là ở vùng sông nước. Trong bài viết này tác giả cố gắng gói gọn trong nét cắt cận và viễn cảnh thường được dùng trong nghiên cứu cảnh quan kiến trúc và đề bám sát vào chủ đề hội thảo, người viết tập trung vào khu vực quận 8 và những kênh rạch cảnh quan lân cận mang tính tương hỗ góp phần quan trọng hình thành nên đô thị sông nước Sài Gòn - TP. Hồ Chí Minh của chúng ta.

Với khoảng 15.000 căn nhà hiện hữu trên các kênh đôi, kênh tẻ, hay Lò Gốm - Bến Nghé tôi đưa vào tầm ngắm, chúng nằm sát mép nước và cắm chân vào dòng nước, nôm na là phần nhà trên sông, phần này chiếm không nhiều diện tích của căn nhà, hình thành loại nửa trên bờ nửa dưới sông rất thịnh hành ở đồng bằng sông Cửu Long, phù hợp với loại hình cư trú gắn với cuộc sống sông nước. Ở Sài Gòn ngày nay, loại hình cư trú này đã thay đổi cơ bản, nhà không còn gắn với xuồng, ghe là phương tiện sinh sống hay kết hợp làm vừa nông sản mà phần lớn là trái cây như ở chợ Cầu Ông Lãnh cách nay chừng nửa thế kỷ. Sự đổi thay của phương thức sống từ sông nước sang đường bộ đã khiến cho cảnh quan sông nước thay đổi và phần tĩn của không gian trên bến dưới thuyền chứa đựng nào cột nào bờ đầy rác và bốc mùi nặng mỗi khi nước ròng. Cận cảnh này không chấp nhận được và kênh Nhiêu Lộc - Thị Nghè đã xóa sạch để tạo dựng nên một dòng sông cảnh quan đáng nể của TP. Hồ Chí Minh trong thập niên qua. Nhiêu Lộc - Thị Nghè ngày nay thật sự sạch sẽ và thoáng đãng, một không gian nhân văn đúng nghĩa là loại hình kênh rạch đô thị, có bóng dáng của rạch Tô Châu của thành phố Thượng Hải thuở nào.

Với Bến Nghé - Lò Gốm và Kênh Tẻ - Kênh Đôi không rộng hơn, trung bình mặt nước chừng 100m và nếu lấy đôi bờ ngăn ấy nữa thì có tầm ngắm lý tưởng 300m tính từ tim của dòng chảy. Đó là kích cỡ thực thụ của dòng sông cảnh quan đô thị như ở Paris của nước Pháp hay Mát-xcơ-va của Nga. Ở góc độ viễn cảnh chúng ta kỳ vọng vào sông Sài Gòn, kế đó mới tới Bến Nghé- Thị Nghè và nghe đâu đó đã có những dự án nhà ở hoặc công trình tạo nên bộ mặt đặc trưng của thành phố chúng ta trong nay mai đây thôi.

Được đặt ở tầm trung về dòng sông cảnh quan đô thị, chúng ta đã tạo được một phần cốt lõi của rạch Bến Nghé, những kiến trúc di sản như Nhà Rông, Cầu Mống cùng với phố thị ven sông ở Bến Bình Đông... đã phần nào và từng bước tạo dựng nên dòng sông cảnh quan của Sài Gòn - TP. Hồ Chí Minh ngày nay và mai sau. Mẫu ngữ đô thị của thành phố chúng ta hội tụ nơi này trên cả bình diện thiên nhiên và lịch sử, và nếu chúng ta đã làm tốt quy hoạch kiến trúc cảnh quan thì thành phố sông nước đã từng được mệnh danh là Hòn ngọc Viễn Đông sẽ mãi mãi rạng danh. Ứng xử với nhà ở chuột ven kênh rạch là một thử thách không nhỏ cho đô thị văn minh hiện đại mà mất gần nửa thế kỷ mới giải quyết được một nửa, còn một nửa vẫn tồn tại như một loại bệnh kinh niên bất trị. Những tiến bộ quan trọng về mặt lý thuyết đô thị như cải tạo tại chỗ, quy hoạch tham dự, đổi đất lấy hạ tầng hay nhà nước và dân cùng làm... phải chăng nên ứng dụng đồng bộ vào đối tượng này. Nhà ở ven kênh rạch vì sao không nằm trong khuôn khổ của thị trường bất động sản để giải quyết phần cơ bản, cho đô thị sống tốt cùng tình nghĩa thủy chung để rồi qua đó sẽ không thấy cưỡng chế, ép buộc mà mời thỉnh biểu tặng bởi những không gian sống tiện nghi kiểu đô thị thông minh...

Ở khía cạnh viễn cảnh, bằng không gian và thời gian, tôi nhớ ông cha mình đã kiến tạo nên đường Nguyễn Huệ từ đầm lầy, đường Hải Thượng Lãn Ông từ một con rạch... Vậy hơn 1.600 sông rạch của thành phố thì một phần trong số đó phải được chuyển thành đất xây dựng nhà ở hay công trình hạ tầng, chẳng lẽ chúng ta kiếm không đủ diện tích dành cho nhà ở chuột trên và ven kênh rạch. Ở một cách làm khác, các thành phố của Trung Quốc đã cải tạo tại chỗ cảnh quan sông nước thành những dãy nhà thấp tầng duyên dáng và ở Nhật Bản còn có những ngôi nhà ven sông lịch lãm, mang tính dân gian truyền thống rất đáng ngưỡng mộ. Mong rằng viễn cảnh của chúng ta cũng sẽ đa dạng, phong phú, thích ứng với lối sống đô thị nhiệt đới hiện đại. Một viễn cảnh khác là biến đổi khí hậu phải sống chung với triều cường, với mực nước dâng cao kiểu mùa nước nổi thì các kiểu nhà ở nửa chìm nửa nổi hay nhà nổi của KTS Nguyễn Văn Tấn ngày nào được giải thưởng quốc tế lại thịnh hành ngay tại các vùng trũng hay những kênh rạch đầy nước quanh năm.

Cận cảnh và viễn cảnh của nhà ở ven kênh rạch nói riêng và nhà ở đô thị nông thôn nói chung là câu chuyện dài không của riêng ai.

Tháng 10.2016

Hình 1

Hình 2

Hình 3

Hình 4

Chú thích ảnh:

Hình 1: Nhà ở trên bến Bình Đông thời xưa của Sài Gòn (ảnh: TL KTĐS)

Hình 2: Hình ảnh nhà ở bên kênh Nhiêu Lộc Thị Nghè ngày nay

Hình 3: Nhà ở tái định cư dự án Nhiêu Lộc- Thị Nghè tại phường 9, quận 3. Ảnh: Nguyễn Công Thành

Hình 4: Bà con xem phối cảnh chung cư SCREC tại lễ khởi công ngay bên bờ kênh Nhiêu Lộc – Thị Nghè thuộc phường 12, Q.3, TP.HCM sáng 23-4-2002. Ảnh : NGUYỄN CÔNG THÀNH